

GYÖNKI VIKTÓRIA

A politikus Snorri Sturluson

*Az izlandiak és a norvég királyok viszonya a középkorban**

Saxo Grammaticus a 12. században írt *Gesta Danorum* című művében szorgalmas és tudásra éhes népként jeleníti meg Izland szigetének lakóit, akiknek írásait saját munkája fontos forrásainak tartja. A dán történetíróra nagy hatást gyakoroltak mind az izlandi történetírók, mind azon barátai, akiknek segítségével részletesen beszámolt a szigetről, ahol ő maga valószínűleg sohasem fordult meg.¹

874-ben egy Ingólfr Arnarson nevű norvég törzsfő volt az első telepes, aki Izlandot választotta lakóhelyéül. A következő évtizedekben többen is követték példáját, mígnem 930-ra a sziget nagyjából teljesen benépesült. Az izlandi kivándorlás egyik legfontosabb okaként I. (Széphajú) Harald (c. 872–931) uralkodását és központosító, egységesítő törekvéseit szokták említeni. A kapcsolódó hagyomány több forrásban is fellelhető, így többek közt az izlandi nemzetség-ságákban (*Íslendingasögur*) és a Snorri Sturluson által írt *Heimskringlában* is.² Noha Izland független volt, és nem tartozott a norvég királyok uralma alá, a két ország közötti kapcsolat a következő évszázadokban is szoros maradt. Az állam berendezkedésének

* A cikk alapjául szolgáló előadás elhangzott az *Irány észak! Epizódok Skandinávia történetéből* című konferencián Pécsen, 2014. március 29-én.

¹ Saxo Grammaticus 16 kötetes, latin nyelvű művét a 12. században írta. A dán királyok történetéről szóló munka a korai, legendás uralkodókkal kezdődik, és betekintést nyújt a skandináv mitológiába is. Utolsó könyve a dán polgárháborút és Nagy Valdemár király uralkodását írja le. A mű megírásának célja a dánok Német-Római Birodalomtól való függetlenségének a hangsúlyozása.

„*Nec Tylensium industria silentio obliteranda. Qui cum ob natiuam soli sterilitatem luxurię nutrimentis carentes officia continęe sobrietatis exerceant omniaque uitę momenta ad excolendam alienorum operum notitiam conferre soleant, inopiam ingenio pensant. Cunctarum quippe nationum res gestas cognossa memorięque mandare uoluptatis loco reputant, non minoris glorię iudicantes alienas uirtutes dissere quam proprias exhibere. Quorum thesaurus historicarum rerum pignoribus refertos curiosius consulens haut paruam presentis operis partem ex eorum relationis imitatione contexui. Nec arbitros habere contempsit, quos tanta uestatis peritia callere cognoui.*” Saxo Grammaticus: *Gesta Danorum – Danmakhistorien* Bind I. København, 2005. 76.

² A középkori izlandi elbeszéléseket *saga* névvel illetjük. A műfajon belül számos alcsoport létezik, ezek közül az egyik a nemzetségi *sagák*, amelyeket a 12. századtól kezdve jegyeztek le. A történetek cselekményei körülbelül 950 és 1050 közé tehetőek. A történetek alapjai tehát a szóbeli hagyományban gyökereznek.

A *Heimskringla* egyike a király-ságáknak. Középpontjában a középkori norvég királyok állnak. A *Heimskringla* több más krónikához hasonlóan Izlandon íródott, ezért a sziget lakói is gyakran tűnnek fel szereplőként. A király-ságák hangneme változó: van, amelyik előnyös színben tünteti fel a királyokat, mint például a *Heimskringla* és a *Fagrskinna*, mások viszont kritikusabbak. A *Morkinskinna* például az izlandiakat mintegy ellenzékként mutatja be, akik képesek a királyokkal szembe szállni – nem harcban, hanem szellemileg.

fokozatos változásával Izlandon a hatalom egyre inkább egy maroknyi, egymással versengő család kezében kezdett összpontosulni, amivel párhuzamosan a norvég befolyás egyre nagyobb mértéket öltött. Végül az izlandiak néhány évszázados függetlenség – és egy polgárháború – után az 1260-as években a norvég király fennhatósága alá kerültek.

A jelen tanulmány célja az izlandiak és a norvég királyok viszonyának bemutatása egy izlandi politikus és író, Snorri Sturluson személyének és pályafutásának elemzésén keresztül. Snorri az ország történelmének egyik legnagyobb fordulópontján élt, és maga is fontos szerepet játszott a korabeli események alakulásában. E szerep pontos mibenléte azonban mind a mai napig vitatott kérdés, amint az is, vajon meg akarta-e őrizni hazája függetlenségét. Figyelemreméltó írói munkásságának vizsgálatával talán közelebb juthatunk politikai elképzeléseinek megismeréséhez.

Snorri Sturluson élete és politikai pályafutása

Snorri Sturluson 1179-ben született Hvammurban. Apja, Sturla Þórðarson alapozta meg a család tekintélyét, akinek 1184-es halálakor Snorri mindössze négyéves volt. Egyáltalán nem volt biztos, hogy fényes jövő áll előtte: harmadik fiú volt a családban, és mire felnőtt, anyja elherdálta vagyonuk legjavát. Szerencséjére nevelőapja³ a befolyásos Oddaverji család tagja, Jón Loptsson lett. Jón 1197-es haláláig Snorri a kulturális központnak számító Oddiban élt, és az itt működő iskola tanulója volt. Jón szoros kapcsolatban állt a norvég királyi családdal, mivel anyja III. (Mezítlábás) Magnús (1093–1103) leánya volt. Snorri valószínűleg tőle szerzte az inspirációt történeti munkáihoz, illetve első kézből kaphatott információkat azokhoz.

1199-ben kötött előnyös házassága nagy vagyonhoz juttatta Snorrit. Borgarfjörðr környékén igyekezett minél több törzsi (*goðorð*) és egyházi (*staðir*) területet a fennhatósága alá vonni. Ennek során alakult ki *ríkije*.⁴ Harmincéves volt, amikor tulajdonába került a leggazdagabb egyházi birtok, Reykholt, amit Stafholt és Melstaðr követett. Bátyjai hasonló taktikát követve igyekeztek hatalmukat növelni: Þórðr a Snæfellsness-félszigeten található Staðrt vonta befolyása alá, Sighvatr pedig a korábban örökölt Hjaðarholt melletti Grenjaðarstaðr

³ Mind a *sagák*, mind pedig Izland első törvénykönyve, a *Grágás* is beszámol erről a szokásról. A gyermekeket gyakran adták nevelésbe más tanyákra rokonokhoz vagy a családhoz közel álló barátokhoz, azt remélve, hogy ezzel még több tudásra és tapasztalatra tesznek szert. Ugyanakkor az is előfordult, hogy házhoz vettek nevelőt, és az gondoskodott a gyermekekről. Erre példa a *Brennu-Njáls sagá*ban a felszabadított Þórðr, aki Njáll fiait nevelte fel. Bővebben erről a témáról: Karlsson, Gunnar: *Barnaðóstur á Íslandi að fornu*. In: Jakobsson, Ármann – Tulinius, Torfi (rit.): *Miðalda-börn*. Reykjavík, 2005. 37–62.

⁴ Bagge, Sverre: *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1991. 12. 930 körül már kialakult Izland területi felosztása. A törzsi vagy nemzeti területek (*goðorð*) élén a *goði* (törzsfő vagy nemzetségfő) állt. A 13. század elején a törzsi, valamint az egyházi területek (*staðir*) nagyhatalmú családok kezében egyesültek. Ez a folyamat a társadalom átalakulását is maga után vonta, ugyanis az addig személyes kapcsolatban lévő *goði* és *bóndi* (szabadparaszt) eltávolodott egymástól. Sigurðsson, Jón Viðar: *Chieftains and Power in the Icelandic Commonwealth*. Odense, 1999. 44. Egy időben azzal, hogy a hatalom az úgynevezett „nagy törzsfők” (*stórgoði*) kezében összpontosult, egyre több terület került ellenőrzésük alá. A *ríki* mintegy kis királyságként működött: vezetője hatalmi érdekeit szolgálta, és képviselte az évente megrendezett népgyűlésben (*alþingi*). A legnagyobb strukturális újdonság az volt, hogy megjelent egy gazdagabb szabadparashti réteg (*stórbændr*), mintegy középosztályként. Byock, Jesse: *Viking Age Iceland*. London, 2001. 347.

ura lett.⁵ Snorri unokaöccse, Sturla Þórðarson, aki a *Sturlunga saga* szerzője volt, így emlékezik meg rokona felemelkedéséről: „Nagyúr [höfðingi mikill] lett belőle, mivel nem volt szűkében a vagyonnak.”⁶

Snorrit kétszer is megválasztották az ország törvénytmondójának (*lögsggmaðr*),⁷ és többször megfordult a norvég királyi udvarban. Első kapcsolatfelvétele a norvég királlyal még 1200 előtt történt, amikor verset intézett Sverrir királyhoz (1184–1202). Később Sverrir unokaöccsének, Örült Hákon jarlnak⁸ írt költeményt, amelyért busás jutalmat kapott: egy pajzsot, egy kardot, egy páncélt, egy költeményt Máni udvari skald részéről, valamit egy meghívást Hákon udvarába. A jarl azonban 1214-ben meghalt, így Snorri már nem élhetett ez utóbbi lehetőséggel.⁹

Snorrit ugyan szoros kapcsolat fűzte IV. (Öreg) Hákon királyhoz (1217–1263), de mindkét norvégiai útja alkalmával (1218–1220, 1237) inkább a régens Skúli jarl (1237–1240) udvarában időzött, mintsem nála. Ennek ellenére a norvég királyi udvartartásnak, a *hirðnek* is tagja lett az itt töltött idő alatt, először *skutilsveinn*, majd *lendr maðr* ranggal.¹⁰ Snorri viselkedésének magyarázata az lehet, hogy Hákon még csak gyermek volt, amikor találkozott, Skúli viszont régensként egy hatalma teljében lévő főúr. Snorri talán azt is hitte, Skúli idővel elveszi a hatalmat a fiatal királytól.

1220-ban a norvégok Izland meghódítását tervezték, Snorri azonban sikeresen elhárította a közvetlen beavatkozás veszélyét: felajánlotta szolgálatait a királynak, és ígéretet tett: elnyeri számára az izlandi törzsfők támogatását. Ezt az ígéretét végül nem teljesítette. Amikor Hákon király és Skúli jarl viszonya elmérgesedett a hatalomért folytatott harcban, Snorri továbbra is kitért a jarl oldalán. Végül Hákon kerekedett felül: 1240-ben megölette Skúlit, majd egy évre rá Snorrit is saját házában, Reykholtban. Ez utóbbi gyilkosság végrehajtója Gizurr Þorvaldsson volt, aki később Izland első helytartója, jarlja lett.¹¹

⁵ Tulinius, Torfi: *Pierre Bourdieu and Snorri Sturluson – Chieftains sociology and the development of literature in medieval Iceland?* In: Jørgensen, Jon Gunnar (red.): *Snorres Edda i Europeisk og Islandsk kultur*. Reykholt, 2009. 50–51.

⁶ „Gerðist hann þá höfðingi mikill því að eigi skorti fé.” Thorsson, Örnólfur (rit.): *Sturlunga saga, Árna saga biskups, Hrafnas saga sveinbjarnarsonar hin sérstaka I*. Reykjavík, 2010. 212.

⁷ A törvénytmondót háromévente választották meg a törvényhozó tanács (*logrétta*) tagjai. Hivatali ideje alatt feladata a szájhagyomány útján élő törvény felmondása volt, amelyet fejből kellett tudnia. A törvénytmondó volt a törvényhozó tanács vezetője, amelynek feladata új törvények meghozatala és a régi törvények átvizsgálása volt. Tagjai csak törzsfők lehettek. Byock: *Viking Age Iceland*, 174–175.

⁸ Hákon galinn (sz. k. 1170–1214). A jarlok magas rangú nemesek voltak a középkori skandináv királyságokban. Legtöbbször hadvezérként is működtek. Az uralmuk alatt álló terület a király birtoka volt.

⁹ Nordal, Guðrún: *Snorri and Norway*. In: Mundal, Else (red.): *Reykholt som Makt- og Lærdoms-senter – I den Islandske og Nordiske Kontekst*. Snorrastofa – Menningar- og Miðaldasetur. Reykholt, 2006. 77.

¹⁰ A királyi udvartartás tagjait három csoportra osztották. Ezek közül a legalacsonyabb, harmadik osztály *hirðmaðr*, vagyis az udvaronc, a második a *skutilsveinn*, vagyis a pohárnok, az első pedig a *lendr maðr*, a földbirtokos. Bagge: *Society and Politics*, 12.

¹¹ Nordal, Guðrún: *Sturlunga saga and the context of saga-writing*. In: Hines, John – Slay, Desmond (eds.): *Introductory Essays on Egils saga and Njáls saga*. London, 1992. 2–3. Hákont végül 1247. július 29-én koronázták meg, ami a Sverrir dinasztia végső győzelmét jelentette ellenfeleivel szemben.

Izland és a Norvég Királyság kapcsolata az 1260-as évekig

Izland függetlensége a 870 körüli betelepüléstől egészen az 1260-as évekig tartott. Széphajú Harald egységesítő politikája a szigetre nem terjedt ki. A királyi hatalom ugyan a központosítás felé mozdult el, de annyira mégsem volt stabil, hogy Izlandot a hatalma alá vonja. Ugyanakkor az izlandiak sem szakadtak el korábbi szülőföldjükről. A kereskedelmi kapcsolat megmaradt, elsősorban a nyugati parton található Bergennel. Ari Þorgilsson *Íslendingabók* című műve szerint a nyugati parton található Gulen népgyűlés (*Gulaping*) törvényei alapján készültek az izlandi törvények.¹²

Kulturális kapcsolatok tekintetében is megfigyelhető, hogy Izland nem szakadt el Norvégiától. A nyelv közös volt, habár néhány évszázad eltelte után már jelentős különbségek jelentek meg. A norvég nyelvet kontinentális hatások formálták, míg az izlandiak területi elszigeteltségüknek köszönhetően gyakorlatilag megőrizték nyelvüket. Izlandon rengeteg kézirat készült a középkor folyamán, amelyből sokat Norvégiában adtak el. A norvég királyságak (*konungasögur*) nagy része is Izlandon íródott – ezekről a későbbiekben esik majd szó. A történetek főszereplői a középkori norvég királyok. Izlandi költők (szkald) gyakori vendégei voltak a norvég főúri és királyi udvaroknak. A 14. század első felében íródott *Codex Uppsaliensis*ben (D11) található a Prózai Edda egyik fennmaradt változata. Ennek része a *Skáldatal* (A költők listája), amely felsorolja a fontosabb költőket, akik norvég királyok vagy jarlok szolgálatában álltak. A lista alapján úgy tűnik, hogy a 10. századtól kezdve a híres költők nagy része izlandi származású volt.¹³

A norvég királyok először a kereszténység révén igyekeztek befolyást szerezni Izlandon. Olaf Trygvason (995–1000) befolyásos izlandi törzsfőként kereszttül igyekezett érvényt szerezni akarátának Norvégiában és Izlandon egyaránt. Misszionáriusokat küldött Izlandra a 10. század második felében. Ezek közül kettő neve ismert: Stefnir Þorgilsson, akit hittérítő tevékenysége miatt kiutasítottak Izlandról. A német vagy flamand származású Þangbrandr már nagyobb sikerrel járt, ahogy arról a *Brennu-Njáls saga* is megemlékezik.¹⁴ Ugyanakkor úgy tűnik, hogy az izlandiak is nyitottak voltak az új hit elfogadására, és több törzsfő maga hívott térítő papokat. Izland végül 1000 körül tért át a keresztény hitre. A döntést a Népgyűlés hozta meg, de meghagyták a lehetőséget arra is, hogy nem nyilvánosan a régi isteneket is tiszteljék.¹⁵

Az első keresztény templomokat törzsfők alapították, akikkel együtt házuk népe is megtért. Sokan közülük papok lettek. Izlandon két püspökséget alapítottak: 1056-ban Skálholtot, 1106-ban pedig Hólar-t. A püspököket a Népgyűlés nevezte ki, majd később a trodheimi érsek. Később az egyházi elöljárókat a hamburg-brémai, a magdeburgi vagy a lundi érsek

¹² Ari Þorgilsson izlandi pap volt a 11–12. század fordulóján. Az egyik munkája az *Íslendingabók*, vagyis az Izlandiak könyve. Ebben a műben összefoglalja, hogyan érkeztek meg az első norvég telepesek Izlandra, és hogyan népesítették be pár évtized alatt. Képet kaphatunk a közigazgatás kialakításáról és megszervezéséről, a törvények eredetéről és a kereszténység felvételéről.

¹³ Gyönki Viktória: *Izlandi skaldok a 10–13. században*. In: Csiszár Imre – Kómiás Péter Miklós (szerk.): Tavaszi Szél 2014 Konferenciakötet. Debrecen, 2014. 127–128.

¹⁴ A *Brennu-Njáls saga* az egyik leghosszabb, 13. században keletkezett történet. A történet középpontjában a folyamatos konfliktus és vérbosszú áll, általában két nemzetiség vagy érdekcsoport között. Legfontosabb szereplője a törvényekben jártas és kevésbé harcias Njáll, aki nagy befolyást gyakorol nemcsak családtagjai, hanem barátai cselekedeteire is. A történet fordulópontjának tekinthető a kereszténység felvétele, amely jelentősen megváltoztatja Njáll személyiségét is. A térítés központi figurája Þangbrandr, aki szóval térít, de ha kell, fegyverrel is szembezáll a rátámadó pogányokkal.

¹⁵ Gyönki, Viktória: *The "First Steps" of Christian Faith in Iceland*. In: Szávay László – Gér András László – Jenei Péter: Hegyen épült város. Budapest, 2016. 162., 164.

iktatta be. A norvég uralom kezdetével megszűnt az a gyakorlat, hogy a püspökök izlandiak voltak.¹⁶

A II. (Szent) Olaf (1015–1030) uralma alatt kezdődő fennhatóságról a *Grágás* nevű izlandi törvénykönyvben olvashatunk. A *Kónungsbók* nevű kéziratban található passzus szerint az izlandi előljárók (püspökök és törzsfők) elismerik Olaf hatalmát, aki törvényeket is adott Izlandnak.¹⁷ Ugyanakkor mindkét ország törvényeiben található olyan passzusok, amelyek a másik országból érkezőkre vonatkoznak.

A két ország között tehát folyamatosan megvolt a kapcsolat, és úgy tűnik, hogy Izland alárendeltként vett részt benne. Snorri Sturluson munkásságán keresztül talán ki is derül, milyen volt ez a viszony egy nemzetséggő szempontjából, és ez miként tükröződik a korabeli irodalomban.

Snorri művei és szerzőségének kérdése

Snorri fő műve, a korábbi írott forrásokon alapuló *Heimskringla* a norvég királyok életét foglalja össze. Keletkezését 1230 körülre helyezik. Snorri előtt már más izlandiak is írtak történelmi munkákat, amelyek minden bizonnyal rá is hatással voltak. A norvég királyok tetteiről a hagyomány szerint Sæmundr Sigfússon (1056–1133) írt először. Latin nyelvű munkája sajnos elveszett, és Snorri sem hivatkozik rá egyértelműen, Ari Þorgilsson egyetlen fennmaradt munkáját, az *Íslendingabók*ot azonban megemlíti a *Heimskringla* előszavában.¹⁸

A 12–13. század fordulóján két kortárs forrás is született Norvégiában: a *Fagrskinna* és az *Ágrip*.¹⁹ Snorri mindkét írást ismerte és felhasználta művében. Az *Ágrip*ből csaknem szóról szóra átvett egy neki tetsző szerelmi történetet Széphajú Haraldról, a *Fagrskinnából* pedig több verset is idézett a *Heimskringlában*. A *Fagrskinna* kifejezetten a norvég királyoknak készült, és Marlene Ciklamini véleménye szerint Snorri is hasonló szándékkal írhatta a *Heimskringlát*. Ezt alátámasztja, hogy részletes, élvezetes irodalmi mű, és teljesen megfelel az arisztokrata elvárásoknak.²⁰

Snorri művét érdemes összevetni a *Morkinskinnával* is, amelynek eredeti, mára elveszett kéziratát 1200-ra datálják. A *Morkinskinna* narrációja hasonlatos a későbbi izlandi sagákéhoz. Ciklamini szerint Snorri nagyszerűsége abban rejlik, hogy a király-sagákban ötvözni tudta a krónikák és a sagák stílusát.²¹ A *Morkinskinna* a *Heimskringlával* szemben részletesebben ír a királyok tetteiről. Míg Snorri történetei csak az uralkodókra fókuszálnak, addig

¹⁶ Gyönki: *The "First Steps" of Christian Faith*, 164–165.

¹⁷ Jóhanesson, Jón: *Íslands historie i mellomalderen*. Oslo–Bergen–Tromsø, 1969. 89–90.

¹⁸ Ciklamini, Marlene: *Snorri Sturluson*. Boston, 1978, 33–38.

¹⁹ Az *Ágrip of Nóregskonungasögum* a norvég királyokról szóló krónika, amelyet ismeretlen szerző írt 1190 körül. A krónika Fekete Halfdán halálától (kb. 860) Ingi király trónra lépéséig (1136) tart, de feltételezhető, hogy eredetileg Sverrir király uralkodásáig írták. Az egyetlen fennmaradt kézirat Izlandról származik, és a 13. századra datálják. A krónika érdekessége, hogy elsőként tartalmaz skaldikus költészetet. A *Fagrskinnáról* fentebb már esett szó. A 1220 körül keletkezett krónika nevét a kézirat borítójáról kapta (szép bőr). Az eredeti kézirat egy tűzvészben pusztult el, és csak másolatai maradtak fenn. Az ismeretlen szerző valószínűleg több, korábban íródott krónikát is felhasznált munkájához, míg maga a *Fagrskinna* Snorri forrása volt. A mű Fekete Halfdán uralkodásával kezdődik, skaldikus költészetet tartalmaz, és nagy hangsúlyt fektet a csataleírásokra.

²⁰ Ciklamini: *Snorri Sturluson*, 33., 41–42.

²¹ Ciklamini: *Snorri Sturluson*, 42.

a *Morkinskinna* az udvarban élő alattvalókat, valamint az udvarba érkező izlandiakat is bemutatja.²²

Az *Íslendingasögur* vagy nemzetség-ságák lejegyzése a 12. század végén kezdődött, tehát nagyjából két-három évszázaddal az általuk elbeszélte eseményeket követően. Ezek a történetek szájhagyomány útján maradtak fenn, forrásértékük a mai napig vitatott, mint ahogy az is, vajon Snorrihoz köthető-e a saját nemzetségének tagjait bemutató *Egils saga Skalla-Grímssonar*.²³ Patricia Pires Boulhousa nemcsak az *Egils saga*, de a *Heimskringla* esetében is vitathatónak tartja Snorri szerzőségét,²⁴ mivel egyetlen olyan kézirat sem maradt ránk, amely egyértelműen hozzá kötné azt. Legkorábban 16. századi dán fordítások tulajdonítják Snorriknak a művet, a köztudatban mégis általános egyetértés mutatkozik arra nézve, hogy Snorri a *Heimskringla* szerzője.²⁵

A kérdéskört több tanulmány is vizsgálta már,²⁶ nem egyszer a modern technika eszközeit is alkalmazva. A szerző felhasznált szókincsére irányuló vizsgálatok jelentős hasonlóságot mutattak az *Egils saga* és Snorri más művei közt. Mivel azonban nem bizonyítható százszázalékosan Snorri szerzősége, az árnyaltabb, köztes vélemények szerint stílusa csak hatást gyakorolt a saga megírójára.²⁷

Ha elfogadjuk Snorri szerzőségét, megállapíthatjuk, hogy a norvég királyokat egészen másként mutatja be az *Egils sagában*, mint a *Heimskringlában*. A mű valószínűleg életének utolsó éveiben keletkezett, amikor már kiábrándult a norvég királyi hatalom törekvéseiből. Mivel Snorri Egill leszármazottja, alakja a norvég királyokkal szembeni ellenállás egyfajta szimbóluma lehet.²⁸ Ám Guðrún Nordal egy tanulmányában kiemeli, hogy a mű nem a királyság intézményét, hanem az igazságtalan uralkodókat támadja, jelen esetben Széphajú

²² Jakobsson, Ármann: *A Sense of Belonging. Morkinskinna and Icelandic Identity, c. 1220*. Odense, 2014. 12., 15. A *Morkinskinna* szintén borítójáról kapta nevét (rohadt bőr). Ismeretlen szerzője 1220 körül írhatta. A krónika a norvég királyokat mutatja be 1025 és 1157 között. A *Heimskringla* és a *Fagrskinna* írói is forrásként használhatták. Érdekessége, hogy több rövid történet főszereplői izlandi utazók.

²³ Az *Egils saga Skalla-Grímssonar* az egyik leghosszabb, több generáció sorsát bemutató izlandi történet. Egill nagyapja, Kveld-Úlfr határozta el, hogy családjával Izlandra települ. Azonban mindvégig megmaradt a kapcsolat Norvégiával. Egill, aki a harcos viking archetípusa, több alkalommal is ösztetűzésbe került a norvég királlyal. Erőszakos természete mellett kiváló költő volt. Több királyi udvarban és csatában is megfordult. A remélt hősi halál helyett azonban az öregség végez vele. A saga szereplői a 10. században éltek, de a történetet csak 1240 körül írták le. Hasonlóan más saga-hősök-höz, Egill személye és cselekedeteinek valóság tartalma megkérdőjelezhető.

²⁴ Boulhousa, Patricia Pires: *Icelanders and the Kings of Norway – Medieval sagas and Legal Texts*. Leiden–Boston, 2005. 202.

²⁵ Ciklamini: *Snorri Sturluson*, 16.

²⁶ Lásd: Hallberg, Peter: *Snorri Sturluson och Egils saga Skallagrímssonar: Ett försök till språkling författarbestämning*. Reykjavík, 1962.; Ólason, Vesteinn: *Er Snorri höfundur Egils sögu?* Skínir, vol. 142. (1968) 48–67.; Einarsson, Bjarni: *Litterære forudsætninger for Egils saga*. Reykjavík, 1975.; Kristjánsson, Jónas: *Egils saga og konungasögur*. Reykjavík, 1977.; Bermann, Melissa A.: *Egill saga and Heimskringla*. Scandinavian Studies, vol. 54. (1982) No. 1.

²⁷ Lásd: West, Ralph: *Snorri Sturluson and Egils saga: Statistic of Style*. Scandinavian Studies, vol. 52. (1980) No. 2. Ugyanígy feltételezhető, hogy Snorri hatást gyakorolt a Laxdæla saga megírására is. Vö: Madelung, Margaret Arent: *Snorri Sturluson and Laxdæla: The Hero's Accoutrements*. In: Weinstock, John M. (ed.): *Saga and språk: studies in language and literature*. Austin, 1972.; uő: *The Laxdæla Saga: Its Structural Patterns*. Chapel Hill, 1972.

²⁸ Nordal: *Sturlunga saga*, 2–3.

Haraldot és Vérescsatabárdú Eriket (947–948).²⁹ Ezt az elméletet támogatja Torfi Tulinius is, aki valószínűnek tartja Snorri szerzőségét, érvelését arra alapozva, hogy Snorri maga is a hatalom koncentrálására törekedett. Ő egyesítette a Borgafjörðr régiót – azt a területet, amelyet először Egill apja, a honfoglaló Skalla-Grímr vett birtokba. Snorri tehát saját családjának mély kötődését akarhatta hangsúlyozni a saga megírásával, legitimálva annak hatalmát a terület felett.³⁰ Bár Marlene Ciklamini sem tagadja, hogy Snorri magánemberként nagy figyelmet fordított gyermekei boldogulására, mégis úgy tűnik, hogy házasságaikkal is családjá és végső soron a maga pozícióját kívánta erősíteni. Emellett Ciklamini szerint Snorri minden műve a norvég udvarhoz kötődő politikai törekvést tükrözik, amit az uralkodóknak és magas rangú főuraknak írt dicsérő költeményei is alátámasztanak.³¹ A *Heimskringla* és ezen belül is az *Ynglinga saga* a norvég királyok eredetét mutatja be, amelyet egészen a pogány istenekig vezet vissza. Egy ilyen történet nemcsak az éppen regnáló királyi család rangját, de legitimizációját is szolgálta.

Snorri életének fordulópontja második norvégiai látogatására tehető, amikor a király ellen lázadásra készülő Skúli jarl oldalára állt. Tény, hogy Snorri két év alatt egyszer sem kereste fel a királyt, majd annak engedélye nélkül tért haza Izlandra. Mindezek alapján nem csoda, ha a király árulónak tartotta.

A narráció kérdése Snorri műveiben

Snorri küllhoni tartózkodásához, majd hazatéréséhez kapcsolható legfontosabb műve a *Hátatal*, amely a *Próza Edda* részeként maradt fenn. A költemény Hákon és Skúli dicséretére íródott, azonban Hákon esetében ez a dicséret inkább gúnyosnak tetszik.³²

Más hangnemben íródott a királyok személyes jellemvonásairól szóló *Norvég Királytükör* (*Konungs skuggsiá*), amelyben az uralkodó Isten személyes helytartójaként, egyfajta *rex iustus*-ként jelenik meg.³³ A sagák is inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy bemutassák, a személyes erények és szerencse miképpen szolgálta a királyokat abban, hogy sikeres uralkodók legyenek.³⁴ Izland 1262-ig nem állt királyi fennhatóság alatt, így a hatalom birtoklásáról a norvégokétól eltérő kép alakult ki, és nem is kötődött hozzá semmiféle hivatalos ideológia.³⁵

A mai napig vitatott, vajon mi lehetett Snorri szándéka a *Heimskringla* megírásával. Magnús Fjalldal véleménye szerint Snorri üzenete a kortárs olvasók számára az volt, hogy jobb távol maradni a norvég királytól. Érvelése szerint Snorri agresszív uralkodóként mutatja be Széphajú Haraldot, Olaf Tryggvasont, II. (Szent) Olafot és III. (Keménykezű) Haraldot (1046–1066).³⁶ Több olyan monológot vagy beszédet is olvashatunk a *Heimskringla*ban,

²⁹ Nordal: *Snorri and Norway*, 82.

³⁰ Tulinius, Torfi: *The Matter of the North – The Rise of Literary Fiction in Thirteenth-Century Iceland*. Odense University Press, 2002. 242.

³¹ Ciklamini: *Snorri Sturluson*, 33–34.

³² Nordal: *Sturlunga saga*, 2.

³³ Sigurðsson, Jón Viðar: *Kings, Earls and Chieftains. Rulers in Norway, Orkney and Iceland c. 900–1300*. In: Steinsland, Gro – Sigurðsson, Jón Viðar – Rekdal, Jan Erik – Bauermann, Ian (eds.): *Ideology and Power in the Viking and Middle Ages – Scandinavia, Iceland, Ireland, Orkney and the Faroes*. Leiden–Boston, 2011. 69.

³⁴ Sigurðsson: *Kings, earls and chieftains*, 69.

³⁵ Sigurðsson: *Kings, earls and chieftains*, 70.

³⁶ Fjalldal, Magnús: *Beware of Norwegian Kings: Heimskringla as Propaganda*. *Scandinavian Studies*, vol. 85. (2013) No. 4. 457. Széphajú Harald egyesíteni kívánta Norvégiát, ami elől sokan el-

amely valamely uralkodó ellen irányul, például a jelentéktelen hatalommal rendelkező Hrórekr és Einarr kiskirályok beszédeiben az *Ólafs saga Helgában* (*Szent Olaf sagája*):

Þá segir Hrórekr: „En er Óláfr þóttisk fullkominn í ríki, þá var fyrir honum engi maðr sjálfráði. Gekk hann við freku at við oss smákonunga at heimta undir sik þær skyldir allar, er Haraldr inn hárfagri hafði hér tekit, ok enn sumt frekara, en at síðr váru menn sjálfráða fyrir honum, at engi réð, á hvern guð trúa skyldi. [...] Veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn rétrtr nokkut...“³⁷

Aztán Hrórekr így szólt: „De amikor Olaf teljesen uralma alá vonta az országot, senki sem maradt független a hatalmától. Keményen bánt velünk, kisebb királyokkal, hogy magának követelje mindazon bevételeket, amelyeket Széphajú Harald itt beszedett, és más dolgokban még ennél is keményebb volt. Olyan kevés szabadsága volt az embereknek miatta, hogy senki meg nem mondhatja, melyik istenben hitt. [...] Még ha a saját rokonom is uralkodna az országon, akkor se tudnám, hogy bármilyen tekintetben erősödnének-e a jogaim.”³⁸

Þá svarar Einarr: „En ef ek skal segja mína ætlan, þá hygg ek, at sá myni til vera hérlandsmönnum at ganga eigi undir skattgjafar við Óláf konung ok allar áloggur hér, því líkar sem hann hefir við menn í Nóregi. Ok mun vér eigi þat ófrelsi gera einum oss til handa, heldr bæði oss ok sonum várum ok allri ætt várri, þeirri er þetta land byggvir, ok mun ánauð sú aldrigi ganga eða hverfa af þessu landi. En þótt konungr sjá sé góðr maðr, sem ek trúi vel, at sé, þá mun þat fara heðan frá sem hingat til, þá er konungaskipti verðr, at þeir eru ójafnir, sumir góðir, en sumit illir. En ef landsmenn vilja halda frelsi sínu, því er þeir hafa haft, síðan er land þetta byggðisk, þá mun sá til vera at ljá konungi enskis fangstaðar á, hvárki um landa-eign hér né um þat at gjalda heðan ákveðnar skuldir, þær er til lýðskyldu megi me-task.“

Aztán Einarr így válaszolt: „De ha el kell mondjam, mit gondolok, én úgy találom, hogy az ország lakóinak jobb lenne, ha nem vetnék alá magukat Olaf király adóinak és az összes tehernek, mely a Norvégiában élő emberekre érvényesek. És a szabadság elvesztése nemcsak minket érint majd, hanem a fiainkat és minden rokonunkat is, akik ezen a földön élnek, és a alávetettség sohasem fogja elhagyni ezt az országot. És annak ellenére, hogy hiszem, a király jó ember, később előfordulhat, mint korábban is megesett, hogy uralkodóváltáskor nem ilyenek [jutnak hatalomra], hanem hol jók, hol rosszak. Ha az országnak lakói meg szeretnék tartani a szabadságukat, amivel azóta bírtak, hogy elfoglalták ezt a földet, úgy nem szabad engedni, hogy a király fogást találjon rajtunk. Sem az ország birtoklásával, sem pedig adófizetéssel, amelyek egyenértékűek lennének a hűbérességgel.”³⁹

Einar Sveinsson szerint az *Egils saga* az izlandi individualizmust tárja elénk, olyan embereket mutat be, akik nem tudták elviselni az egyre erősödő norvég királyi hatalmat. Más megközelítésben, de hasonló elven alapulva mutatja be az izlandi nemzet kialakulását a *Halldórs þátr Snorrasonar* (*Snorri-fia Halldórr története*), a *Stúfs þátr* (*Stúfr története*) és a

menekültek. Mindkét Olaf király a kereszténység bevezetésével, illetve megerősítésével gyakorolt nyomást az izlandiakra.

³⁷ *Ólafs saga helga*. In Bjarni Aðalbjarnarson (rit.): *Heimskringla II*. Reykjavík, 1941–1951. 47–48.

³⁸ *Ólafs saga helga*, 47–48.

³⁹ *Ólafs saga helga*, 216.

*Hreiðars þáttir Heimska (Bolond Hreiðarr története).*⁴⁰ Jesse Byock szerint az *Egils saga* egyoldalúan, az izlandiak részéről tárja elénk a konfliktusokat. Úgy érvel, hogy a történet nem fiktív, de az író a jelent kívánta szolgálni a történettel.⁴¹ A saga első felének meghatározó tényezője a család ellentéte Harald királlyal, amivel szemben áll az, hogy Egill később felajánlja szolgálatait Aðalsteinn angol királynak, majd Erik testvérének, Hákonnak. Tette ezt annak érdekében, hogy befolyást és vagyont szerezzen, ami a király szolgálata útján volt elérhető. A szerző tehát nem általában volt ellensége a királyi hatalomnak, csak bizonyos uralkodóknak.⁴² Torfi Tulinius elemzésében párhuzamba állítja Egill és Snorri életét. Az utóbbi számára szintén fontos volt a nemzetségi kötelék, ugyanakkor a norvég király udvarában is fontos pozíciót töltött be, tehát kötődött a hatalomhoz. Az *Egils saga* kritikus hangvételű ugyan, állapítja meg, de nem irányult kifejezetten a királyi hatalom ellen.⁴³

Snorri alakja a Sturlunga sagában

Az izlandi nemzetség-sagákhoz hasonlóan a *Sturlunga saga* történetgyűjtemény keletkezési ideje is a 13. századra tehető, a benne foglalt események azonban időben sokkal közelebb esnek a lejegyzés idejéhez. A kutatók először a 17. században kezdtek foglalkozni a sagák e csoportjával, köztük is elsőként a dán filológus, Kristian Kålund.⁴⁴ A gyűjtemény nevét a Sturlungr családról kapta. A kutatók sokáig úgy tartották, hogy a művet Sturla Þórðarson, a család egyik tagja írta teljes egészében, hiszen a *Sturlunga saga* bevezetőjében a mű jelentős részét kitevő *Íslendinga saga* írójaként ő szerepel. Ezt az állítást azonban fenntartással kell kezelni, hiszen, ahogy arra Lars Lönnroth felhívja a figyelmet, a művek másolói is befolyásolhatták a leírt szövegeket.⁴⁵

A *Sturlunga saga* a 13. század elején még független Izland történetét mutatja be, ezen belül olyan eseményeket, amelyek az írók (köztük Sturla) életét is érintették. Ha összehasonlítjuk a *Sturlunga sagát* a nemzetség-sagákkal, megállapíthatjuk, hogy az előbbieket kisebb teret szentelnek az egyéni történeteknek, de sokkal több adatot tartalmaznak. Knut Liestøl szerint ez annak tulajdonítható, hogy a nemzetség-sagák tovább léteztek a szóbeli hagyományban, Peter Hallberg viszont azzal érvel, hogy amíg ezek a művek irodalmi fikciók, addig például az *Íslendinga saga* dokumentált történeti munka.⁴⁶

Sturla természetesen nagybátyjáról is írt művében – és az idevágó részek hangneme sok vita tárgyát képezte. Snorri a vártnál rosszabb fényben tűnik fel művében, interpretációját

⁴⁰ Sveinsson, Einar Ó.: *The Age of the Sturlungs – Icelandic Civilization in the Thirteenth Century*. Ithaca – New York, 1953. 32.

⁴¹ Byock, Jesse: *Social Memory and the Sagas: The Case of Egils saga*. *Scandinavian Studies*, vol. 76. (2004) No. 4. 302.

⁴² Tulinius: *The Matter of the North*, 244–245.

⁴³ Tulinius: *The Matter of the North*, 247–248.

⁴⁴ Bragason, Úlfar: *Sagas of Contemporary History (Sturlunga saga): Texts and Research*. In: McTurk, Rory (ed.): *A Companion to Old-Norse-Icelandic Literature and Culture*. Oxford, 2005. 428.

⁴⁵ Bragason: *Sagas of Contemporary History*, 430. Lásd még: Lönnroth, Lars: *Tesen om de två kulturerna: Kritiska studier i den isländska sagaskrivningens sociala förutsättningar*. Scripta Islandica, vol. 15. (1964). 1–97.

⁴⁶ Bragason: *Sagas of Contemporary History*, 434–435. Lásd bővebben: Liestøl, Knut: *Upphavet til den islandske ættesaga*. Oslo, 1929.; Hallberg, Peter: *Tvåmordbränder i det medeltida Island*. Gardar, vol. 7. (1976) 25–45. Hallberg tanulmányában két tanya felégetését hasonlítja össze. Az *Íslendinga sagában* szereplő eset Flugumýrr-ben történt, míg a másik a *Njál sagában* Bergþórshváll felégetése.

ugyanakkor más források is megerősíteni látszanak. Érdeemes megemlíteni, hogy Sturla pozitív képen tünteti fel a Sturlungr családdal nyíltan ellenséges viszonyban álló és Snorri meggyilkolásáért felelős Gizurr Þorvaldssont. Sturlát azonban rokoni szál fűzte Gizurrhoz – lánya annak fiához ment feleségül.⁴⁷

Sturla művében Egill Skalla-Grímsson is előtűnik, akin keresztül nagybátyját bírálja: Snorri székhelyét Egill korábbi tanyájáról, Borg á Mýrumból Reykholtba akarja költöztetni. Egill Halldórson, Snorri intézőjét (*ráðsmaðr*) álmában meglátogatja, és kérdőre vonja leszámoltatja döntése miatt. Sturla nagybátyját kapzsi, mohó embernek festi le, akinek rossz tulajdonságai a rokonságával való viszonya megromlásához vezettek.⁴⁸

Sturla norvég királyhoz fűződő kapcsolata Snorriétól eltérően alakult. Bár a család hagyományos politikáját követve maga is ellenezte, hogy Izland a királyság része legyen, 1262-ben mégis hűséget esküdött IV. Hákon királynak, akárcsak a többi törzsfő. A következő évben arra kényszerítették, hogy elhagyja hazáját, és Norvégiába menjen a királyhoz, szerencséjére azonban Hákon Skóciába távozott – ahonnan többé nem is tért vissza. Fia, Magnús elnézően bánt Sturlával, és miután megbizonyosodott költői tehetségéről, barátságot kötöttek egymással.⁴⁹ Jónas Kristjánsson véleménye szerint Sturla minden hibáját egybevetve is kiváló író volt. Írásai részletesek, mégis tárgyilagos tudott maradni. Leírásainak köszönhetően olyan kulcsfontosságú eseményekről tudunk, mint az örlygsstaðri csata, Snorri meggyilkolása és a flugumýri tanya felégetése.⁵⁰

Magnús Fjalldal szerint Snorri meggyilkolása a norvég királyokkal szembeni tartózkodásának bizonyítékául szolgál.⁵¹ Valóban, 1241 után aligha volt kétséges többé, hogy a norvég király uralma alá akarta vetni Izlandot. Hákon ügyesen manipulálta az izlandi törzsfőket, és elhitette, hogy az 1235 körül kirobbant polgárháborúnak csak ő vethet véget.⁵²

*

Áttekintve Snorri munkásságát és a róla fennmaradt forrásokat, ideje választ adni arra a kérdésre, hogy valóban egy norvég királyokkal szemben álló politikusról és íróról van-e szó. Guðrún Nordal tanulmányában árnyalni kívánja a Snorriról kialakult képet. Ahogy arról már korábban szó esett, véleménye szerint az *Egils saga* nem szembenállást testesít meg a királyság intézményével vagy a norvég királysággal. Egill személyében olyan karaktert láthatunk, aki kivívja Eiríkr király nagyrabecselését. A saga írója az 1220 körül íródott *Morkinskinna* történetéhez közelít ezen a ponton, ahol az udvarban járatlan, idegen izlandi a királlyal egyenrangú félként jelenik meg.⁵³

Ahogy arra Marlene Ciklamini is utal, Izland függetlensége csak látszólagos volt. Fennállásának első évszázadaiban ugyan nem tartozott közvetlenül a norvég király fennhatósága alá, gazdaság és kultúra tekintetében azonban függésben állt. Az előbbit a nyersanyagok hiánya okozta, az utóbbival kapcsolatban pedig tény, hogy sok udvarban szolgáltak izlandi skaldok, és rengeteg kézirat maradt fenn ebből az időszakból izlandi szerzők tollából. Ezek a

⁴⁷ Magnús arra kérte Sturlát, hogy írjon egy sagát apjáról (*Hákonar saga*). 1271-ben Sturla vitte Izlandra az új törvénykönyvet, a *Járnsíðát*. Jónas Kristjánsson: *Eddas and Sagas – Iceland's Medieval Literature*. Reykjavík, 1997. 195–196.

⁴⁸ Nordal: *Sturlunga saga*, 3–4.

⁴⁹ Kristjánsson: *Eddas and Sagas*, 193–194.

⁵⁰ Kristjánsson: *Eddas and Sagas*, 196.

⁵¹ Fjalldal: *Beware of Norwegian Kings*, 468.

⁵² Nordal: *Sturlunga saga*, 4.

⁵³ Jakobsson: *A Sense of Belonging*, 345.

skaldok azonban azért mentek idegen földre, hogy vagyont és hírnevet, ezen keresztül pedig hatalmat szerezzenek. Valószínűleg Snorri esetében sem lehetett ez másképpen. Nem egyszerű földművesként, hanem magas rangú törzsfőként tekintett magára, és azt gondolta, a királyi udvarban van a helye. Először saját hatalmát építette ki szülőföldjén, amelyet tovább erősített nemcsak saját, de gyermekei házasságkötéseivel is. Norvégiai utazásai arra engednek következtetni, hogy messzebb menő tervek foglalkoztatták: olyan erőt kívánt maga mögött tudni, amely nem csak helyi szinten biztosítja hatalmát. Ilyen támogatásra csak Norvégiából számíthatott. Hintapolitikájában azonban az éppen aktuális norvégiai hatalmi harcokban rossz oldalra állt, és ez okozta vesztét.

VIKTÓRIA GYÖNKI

Snorri Sturluson, the politician: The relationship between Icelanders and the Norwegian Kings in the Middle-Ages

With its settlement around 870 medieval Iceland started out as a free state with its own government. Nonetheless, it kept up a significant connection with Norway because of trade and common cultural heritage. At the same time, the political influence of the Norwegian Kings was growing as centuries passed and the wish to be recognized and be part of the Norwegian court was shared by many of the social elite in Iceland. One of them was Snorri Sturluson. This essay discusses the relations between the two countries and the growing influence of the Norwegian Kings in Iceland. As a learned skald and a member of a rich family, Snorri gained more and more power in Iceland. He travelled to Norway and became a member of the King's court. Snorri is best known as an author of a great number of medieval texts, but his career will be examined as a politician in this essay, addressing the following questions: What was his political goal? Was he an opportunist, a rebel, or a faithful retainer?